

İNTERNET GALAKSİSİ: İNTERNET, İŞ DÜNYASI VE TOPLUM ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Sema BULAT DEMİR*

Bulat Demir, S. (2021). İnternet galaksisi: İnternet, iş dünyası ve toplum üzerine düşünceler. *Etkileşim*, 8, 240-247. doi: 10.32739/etkilesim.2021.4.8.146

*Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.
This study complies with research and publication ethics.*

İnternet Galaksisi: İnternet, İş Dünyası ve Toplum Üzerine Düşünceler adlı bu eserde, ortaya çıkışından 2000’li yılların başlarına kadarki süreçte internet teknolojisinin gelişimi aktarılmıştır. Kitabın temel konusunu, Castells’in dönemin internet teknolojisindeki gelişmelerden yola çıkarak sosyal, toplumsal ve ekonomik bağlamdaki eleştirel okumaları oluşturmaktadır. Bununla birlikte eser, okuyucuya “Milenyum Çağı” olarak adlandırılan 2000’li yılların başları ile günümüzdeki internet teknolojilerinin geldiği noktayı karşılaştırabilme imkânı sunmaktadır. Böylece internet teknolojisi aracılığıyla toplumsal yapının dönüşümü gözler önüne serilmektedir. Yeni medya, internet teknolojileri ve ağ toplumu kuramına dair yapılacak olan çalışmalarda Castells’in toplumsal yapının dönüşümüne dair bu düşünceleri temel kaynaklardan birini oluşturmakta ve literatüre katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte eserde bir iletişim aracı olarak 15. yüzyılda Batı’da yayılmaya başlayan matbaa teknolojisi ile günümüzdeki internet teknolojisi arasında bir benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Bu perspektiften eserin başlık seçiminden de fark edilebileceği üzere Marshall McLuhan’ın Matbaa Devrimi’ne ait düşüncelerinin yer aldığı ve matbaayla birlikte toplum yapısının değişimini incelediği temel eserlerden biri olan *Gutenberg Galaksisi-Tipografik İnsanın Oluşumu* (1962) adlı eserine göndermede bulunulmuştur. Bilindiği üzere bu eserde McLuhan, bir iletişim aracı olarak Gutenberg’in matbaasıyla birlikte sözlü kültürden yazılı kültüre geçen insanlığın dönüşümünü aktarmıştır. İncelenen eserde ise Castells, benzer şekilde bir iletişim aracı olarak kitabın yazıldığı dönemlerde emekleme sürecini yaşayan internet teknolojisini ve bu teknolojiyle birlikte ileri sürdüğü ağ toplumu kuramının doğuşunu ekonomik, sosyolojik, psikolojik ve coğrafi boyutlarıyla yorumlamıştır. Diğer bir ifade ile elektronik kültürün ortaya çıkışını çok boyutlu perspektiften incelemesi açısından eser önemli bir yer tutmaktadır. Eserde, internet teknolojile-

*Araştırma Görevlisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
semabulat@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5473-3424

rindeki dönemin yaşanan gelişmeleri örnekler eşliğinde aktarılmıştır. Bununla birlikte Castells, gelecek öngörülerini eleştirel bir bakış açısıyla sosyal, toplumsal ve ekonomik açılardan yorumlamıştır. Ayrıca eser, Castells'in literatüre kazandırmış olduğu ve birçok kuramcı tarafından kabul gören "ağ toplumu" kuramına dair yazdığı "Ağ Toplumunun Yükselişi/Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür-Cilt 1", "Kimliğin Gücü/Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür-Cilt 2" ve "Bin Yılın Sonu Enformasyon Çağı Ekonomi, Toplum ve Kültür-Cilt 3" adlı üç ciltlik eserindeki ağ toplumu kuramına dair düşüncelerini de temellendirir niteliktedir.

Türkiye ve dünyada tanınan İspanyol Sosyolog Manuel Castells tarafından *İnternet Galaksisi* kitabı, *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business, and Society* orijinal adıyla 2001 yılında yayınlanmıştır. Eserin dünya çapında birçok dile çevirisi yapılmıştır. 2020 yılında Türkçeye çevrilen eserin editörlüğü Tuğba Asrak Hasdemir tarafından yapılmıştır. Bununla birlikte eser dokuz kişilik bir çeviri grubu tarafından çevrilmiştir. Kitap, açılış ve sonuç bölümleri haricinde dokuz bölümden oluşmaktadır. Bölümler sırasıyla; "Birinci Bölüm: İnternet Tarihinden Dersler", "İkinci Bölüm: İnternet Kültürü", "Üçüncü Bölüm: e-Ticaret ve Yeni Ekonomi", "Dördüncü Bölüm: Sanal Cemaatler mi Ağ Toplumu mu?", "Beşinci Bölüm: İnternetin Siyaseti I: Bilgisayar Ağı, Sivil Toplum ve Devlet", "Altıncı Bölüm: İnternetin Siyaseti II: Siber Uzayda Mahremiyet ve Özgürlük", "Yedinci Bölüm: Multimedya ve İnternet: Yakınsamanın Ötesindeki Hiper-Metin", "Sekizinci Bölüm: İnternetin Coğrafyası: Ağlarla Bağlantılanmış Mekânlar" ve "Dokuzuncu Bölüm: Küresel Perspektiften Dijital Bölünme"den oluşmaktadır.

Kitabın açılış bölümü; "Ağ Mesaj"dır. Castells'e göre, ağ, insan pratiklerinin en eski biçimleridir. Ancak internet tabanlı bilgi ağları haline gelerek yeni bir hayat biçimi ortaya çıkmıştır. Eserde ağ yani internet, bilgi çağının örgütsel formunun teknolojik temeli olarak nitelendirilmiştir. Castells'e göre internet, çok sayıda kişinin istedikleri bir zamanda küresel ölçekte ilk kez iletişim kurmasını mümkün kılan iletişim ortamıdır. Bu noktada Castells, interneti Batı'da 15. yüzyılda ortaya çıkan matbaa teknolojisinin yayılmasına benzetmektedir. Öyle ki yazar, iletişim aracı olarak dünyaya yayılan matbaayı ve insana etkilerini anlatan Marshall McLuhan'ın *Gutenberg Galaksisi* adlı eserinden yola çıkarak günümüz dünyasının ise internet tabanlı ağlar sistemi ile "İnternet Galaksisi" olduğunu belirtmiştir. Böylece eserin başlığını oluşturmuştur. İnternetin global bir ağ gibi tüm dünyaya yayılımını aktardığı bu görüşleri yazarın ağ toplumu kuramına dair düşüncesinin de temelini oluşturduğu görülmüştür.

Birinci bölümde tarihsel süreçte dünyada internetin oluşumuna yol açan süreçler, 1960'larda ARPANET ile internetin ilk kez ortaya çıkışı ve 1990'larda *World Wide Web*'in (*www*) gelişim aşamalarına yer verilmiştir. Bölümde belirtildiği üzere Amerika'nın Sovyetler Birliği üzerinde teknolojik ve askeri üstünlük kurmak amacıyla kurulan Gelişmiş Savunma Araştırmaları Projeleri Birimi (ARPA) tarafından ARPANET kurulmuştur. Bir ARPA birimi olan Bilgi İşlem Tek-

nikleri Ofisi'nin etkileşimli bilgisayarla ilgili araştırmaları sonucunda ofis için araştırma grupları arasında çevrimiçi bilgi işlem süresini paylaşmanın bir yolu olarak başarılı olmuştur. ARPANET teknolojisi ardından bilgisayar ağlarının birbirleriyle konuşabilmelerini sağlayan bir sistem olan ağlar arası protokolünü "IP" geliştirilmiştir. 1990'lara gelindiğinde ARPANET hizmet dışı bırakılmasıyla özelleştirilmeye giden yolda ilk adım olan kamusal alan için bilgisayar ağ teknolojisi ve telekomünikasyon üzerindeki kısıtlamalar kalkmıştır. 1990'larda çeşitli internet servis sağlayıcıları kurulmuştur. İnternetin dünyaya yayılması ise *World Wide Web* teknolojisinin gelişmesiyle olmuştur. Castells kitabın bu bölümünde internetin, büyük bilim, askeri araştırma ve özgürlük kültürünün kesişim noktasında doğduğunu belirtmektedir. Bu noktada bölüm, internetin ortaya çıkmasına yol açan temel dinamikleri aktarmasıyla internetin tarihsel serüvenini anlatan kaynaklardan ayrılmaktadır.

İkinci bölümde, internet kullanıcılarının ve üreticilerinin kültürü olan internet kültürü ve internet kültürünün katmanları ile bu katmanların birbirine eklenişinden söz edilmektedir. Castells internet kültürünü, internetin oluşması ve düzenlenmesinde rol oynayan hem üreten hem de tüketen kullanıcılar, diğer adıyla üre-tüketiciler açısından incelemiştir. Buna göre internet kültürü dört katmandan oluşmaktadır; "teknokratik kültür", "hacker kültürü", "sanal cemaat kültürü" ve "girişimcilik kültürü". *Tekno-meritokratik kültürün* temellerinde akademi ve bilim yatmaktadır. Bu kültürde, teknolojik icatlar en yüksek değere sahiptir ve topluluğun üyeleri internetin tarihsel sürecinde gelişimine önemli katkılar sunmuş kişilerden oluşmaktadır. *Hacker kültürü*, internetin inşasında önemli rol oynamaktadır. Bu kültürün en önemli değeri özgürlüktür, mümkün olan her tür bilgiyi alma özgürlüğü ve *hackerların* istediği biçimde, kanal üzerinden bu bilgiyi yeniden dağıtma özgürlüğü bulunmasıdır. *Hacker kültürünün* kökleri kurum ve örgütlere dayanmamaktadır. Örgütlenme gayriresmî bir yapıdadır. *Sanal cemaat kültürü*, içerik açısından oldukça çeşitlidir. Bu kültürde internet, yatay iletişim için kullanılan bir teknolojik araç ve ifade özgürlüğünün yeni biçimi olarak belirlenmiştir. Bu kültür, örgütlenme, kolektif eylem ve anlam inşa etme aracı olarak kendi kendine yönlendirilmiş ağ kurmanın temellerini atmıştır. *Girişimci kültürde* ise Silikon Vadisi internet endüstrisinin mihenk taşını oluşturmaktadır. Bu kültürde girişimcilerin fikirleri sermaye sahiplerine satılmaktadır. Castells, internet girişimcilerini sanat kültürüne yakın bulmaktadır. Ancak, girişimci kültürünün sanatı tek boyutludur. Bu kültürün üyeleri, teknolojiye oldukça başarılı olmalarına rağmen toplumdaki uzaklaşan, tüm bağlarını para etrafında geliştiren ve yaşadığı toplumdan her geçen gün gittikçe daha az haberdar olmaya başlayan bireyler olarak görülmektedir. Castells, bu bölümde belirttiği bu dört katmanın her birinin hiyerarşik katmanlardan oluştuğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte bu hiyerarşik katmanların da internetin özgürlük ideolojisine katkı sağladığını ifade etmiştir. Bu bağlamda Castells, internetin bu hiyerarşik katmanlar aracılığıyla özgürlükçü bir yapıda olduğunu ileri sürdüğünden internet kültürünü olumlayan bir

yaklaşım ile ele aldığı söylenebilmektedir.

Kitabın üçüncü bölümünde dönemin gelişen e-ticaret sektörüyle birlikte internete bağlı olarak oluşan yeni ekonomi modelinden bahsedilmiştir. Buna göre e-ticaret, interneti iletişim ve bilgi işlemenin temel aracı olarak kullanılmaktadır. Castells, internetin bu yeni iş modeline katkısını ise ölçeklenebilir olması, etkileşimli yapıda olması, yönetim esnekliğine sahip olması ve markalaşma esasına bağlı olmasından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bu bölümde internet temelli bu yeni ekonomi ağ işletmeleri, çalışanlar, sermaye ve piyasa değerlemesi, çalışma biçimleri, yenilik, üretkenlik ve krizler açısından incelenmiştir. Castells'e göre, yeni ekonomi yüksek verimlilik, yüksek büyüme ve olağanüstü servet tahribatı ile yüksek riski de bünyesinde barındırmaktadır. Bu ekonomide geleneksel şirketlerin kaderinin; teknolojik yenilik, iş yeniliği, imaj oluşturma gibi değerler doğrultusunda finansal piyasadaki yatırımcıları çekebilme yeteneklerine bağlı olacağı belirtilmiştir. Castells'in bu ifadelerinden yola çıkarak, ekonomi ve internet teknolojisinin birleşmesiyle ortaya çıkan e-ticaret sektörüne uyum sağlayan şirketler parlak bir geleceğe sahip görülürken; uyum sağlayamayan geleneksel şirketler ise yatırımcıları çekebildiği ölçüde gelişebilecektir ya da ticari varlığını sürdüremeyeceği söylenebilmektedir.

Dördüncü bölümde internetin bir iletişim aracı olarak ortaya çıkmasıyla bireylerin sosyal etkileşimindeki yeni gelişmeler ele alınmıştır. Castells'e göre, internetle birlikte mekân ve sosyal etkileşim arasındaki sınırlar ortadan kalkmaya başlamıştır, bu durum yeni ve seçici sosyal ilişki örüntülerine doğru evrilmiştir. Diğer taraftan Castells, interneti bir araç olarak görmektedir. Bu durumu kullanıcıların interneti ihtiyaç ve gereksinimlerini karşılaması amacıyla kullanmasına bağlamıştır. Bununla birlikte Castells, interneti tüm yönleriyle yaşamın bir uzantısına benzetmektedir. Bu noktada internette rol yapma eyleminden yola çıkarak interneti kullanan bireylerin çevrimdışı kimlikleriyle tutarlı kimlikler inşa ettiğini de düşünmektedir. Diğer taraftan eserde, gençlerin internet tabanlı sosyalleşmesinin sıklığından ve kimlik inşasına olumlu etkisinden bahsedilmiştir. Bu doğrultuda internet kullanıcılarının kullanmayanlara oranla, daha fazla etkinliğe katıldığı, edebi eser okuduğu, sinemaya gittiği, spor müsabakası izlediği ve spor yaptığı dönemin araştırma sonuçları doğrultusunda internetin sosyal etkileşime olumlu bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Castells, sosyal etkileşimin yeni ve teknolojik kolaylıklar sayesinde gelişimini bireyin zaferi olarak nitelendirilmiştir. Bu zaferin adı da ağ toplumu olarak bildirilmiştir. Oysaki günümüzde bu görüşe çoğunlukla eleştirel bakan kuramcılar da aksi yönde görüşlerini belirtmektedir. Bu noktada internet kullanıcıları sanal kimlikler oluşturarak farklı rollere bürünmekte, sosyal ve psikolojik motivasyonlarına göre internet âlemine kendilerini gösterdikleri söylenebilmektedir. Castells'in belirttiği gibi bireylerin kendini başkalarına sunuş biçimi, internetin günlük yaşama etkisinin olumlu yönde olacağı düşünceleriyle interneti sosyal etkileşim anlamında yaşamın bir uzantısı olarak düşünmek yeterli değildir.

Beşinci bölümde internet ve sosyo-politik çalışma, temsil ve yönetim sü-

reçleri arasındaki etkileşim ele alınmıştır. Castells'e göre, internet her alanda iletişim ve örgütlenme aracı haline gelmiştir. Toplumsal hareketler ve siyasi süreçlerde de internet kullanılır olmuştur. Bu noktada Castells'e göre internet eyleme geçme, bilgilendirme, katılımcılar bulma, örgütlenme, hâkimiyet ve karşıt hâkimiyet kurma gibi amaçlar doğrultusunda kullanılan ayrıcalıklı bir araçtır. Castells'in diğer bir ifadesi ile siber âlem, insanların çeşitli hoşnutsuzluklarını, patlayan bir aksanlar kakafonisi içinde dile getirdiği küresel bir pazar yeridir. Yazara göre internet; işçi, kadın, çevresel, insan hakları, etnik kimlik, dini, milliyetçi ve çeşitli kültürel, siyasi ve toplumsal hareketlerde örgütlenme ve eyleme geçme aracı olarak kullanılmaktadır. İnternet ağ toplumunda doğmakta ve toplumsal hareketlerin vazgeçilmez bir parçasını oluşturmaktadır. Bu toplumsal hareketler de interneti dönüştürmektedir. Bu noktada internet örgütsel bir araç ve iletişim kanalı olmaktan çıkarak toplumsal dönüşüm için de kaldıraç görevi görmektedir. Diğer taraftan Castells bu bölümü *İnternetin Siyaseti* başlıklı düşünceleriyle tamamlamıştır. Bu başlıkta interneti doğrudan demokrasiyi oluşturacak bir araç olarak görmediğini de belirtmiştir. Ona göre, internet ne bir özgürlük aracı ne de tek taraflı bir tahakküm silahıdır. Sözlerini Singapur Hükümeti'nin bir tarafta yurttaşların internet kullanımını arttırmaya çalışması bir taraftan da internet servis sağlayıcılarını sansürleyerek siyasi kontrolü elde tutmaya çalışmasıyla örneklemiştir. Bu doğrultuda internetin, toplumsal değişimin ya da siyasi reformun yerine geçemediğini ancak yurttaşların haklarını ifade edebilmesini ve iletişim kurmasını sağlayan bir zemine sahip olması nedeniyle demokratikleşmeye büyük ölçüde katkıda bulunduğunu yinelemiştir.

Altıncı bölümde internetin özgürlük alanı mahremiyet, kontrol teknolojileri ve gözetim üzerinden değerlendirilmiştir. Castells'e göre, kullanımına başlandığı yıllarda kesintisiz bir özgürlük alanı olarak düşünülen internet 21. yüzyılda iş dünyası ve hükümetlerin ortak çıkarları doğrultusunda bir gözetim aracına dönüşmüştür. Bu noktada internet çeşitli kimliklendirme teknolojileri ile gözetim aracı olarak kullanılırken buna karşılık anonimleştiricilerin, açık kaynak kodlu yazılımlar gibi karşı gözetim teknolojilerinin ortaya çıkmasına neden olduğu ileri sürülmüştür. Bu noktada toplumların hangi yolu seçeceğini toplumların ve kurumların kod uygulama, direnme ve değiştirme yeteneğine bağlı olduğu belirtilmiştir. Castells bu bölümdeki düşüncelerini, iki tarafın da birbirine güvenmesiyle özgürlük ortamının doğacağını ve hükümetlerin halktan, dolayısıyla da internetten korkmayı bırakmadıkça toplum özgürlüğünün savunulamayacağını belirterek tamamlamıştır.

Yedinci bölümde Castells, 2000'li yılların başında internet teknolojilerinden multimedya teknolojisinin ve hiper-metinsel yapılı internet teknolojisinin deneme çalışmaları hakkındaki durum tespitlerini ve ileriye dönük düşüncelerini ele almıştır. Bu doğrultuda Castells, internetin doğuşundan başlayarak 1990'ların başından beri devam eden internet üzerinde farklı medya ortamlarını birleştirme denemeleri olan bilgisayar ve interaktif video ile internet üzerinden video yayınlama girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığını belirtmiş-

tir. Böylelikle günümüzdeki hiper-metinsel internet yapısının, o dönemler için geliştirilmesi gereken bir özellik olduğu görülmüştür. Bununla birlikte internet ve multimedyanın temel özelliği olan etkileşimin sağlanamamasıyla yakınsama özelliğinin gerçekleştirilemediği de belirtilmiştir. Castells, internetin farklı medyalarla yakınlaşmak yerine yeni bir iletişim ortamı olarak özgül olduğunu belirtmiştir. Ancak ileride multimedyanın gerekli altyapı sağlandıktan sonra tüm dünyaya yayılacağını da ifade etmiştir. Günümüzde de görülmektedir ki Castells'in o dönemki öngörüsündeki gibi multimedya ve buna bağlı yeni medyanın bir özelliği olan yakınsama teknolojileri tüm dünyaya yayılmıştır ve tüm elektronik cihazlarda kullanıcılar tarafından (akıllı cep telefonu, bilgisayar, akıllı saat vb.) kullanılır hale gelmiştir.

Sekizinci bölümde internet coğrafyası olarak ifade edilen ağlarla bağlantılanmış mekânlar ele alınmıştır. Castells internetin farklı mekânlarda üretilen ve yönetilen bilgi akışlarını işleyen ağ bağlantıları ve düğümlerden oluşan kendine özgü coğrafyasından bahsederek görüşlerine başlamıştır. İnternetin yapısal birimi olan ağ, akışların uzamıyla bilgi çağına bir özelliği olarak belirttiği yeni bir alan olarak değerlendirmiştir. Castells, 'ağ'ın, birbiri ile iletişim kuran bilgisayar ağlarını ve bilgisayarlı iletişim sistemleri ile mekânları birbirine bağladığını ifade etmiştir. Böylece mesafe kavramını yeniden tanımlamıştır. Bununla birlikte Castells, internetin gelişmesiyle şehirlerin ortadan kalkacağı, evden çalışma pratiklerinin insan hayatına yerleşmesiyle geleneksel işyerlerinin de yok olacağı öngörülerinde bulunmuştur. Günümüzde de Covid-19 pandemisi nedeniyle ortaya çıkan süreçte evden çalışma gibi yeni iş yapma yöntemleri Castells'in öngörülerini haklı çıkarır niteliktedir.

Dokuzuncu bölümde küresel bağlamda dijital bölünme kavramı ele alınmıştır. Castells, dijital bölünme kavramını basitçe internet eşitsizliği olarak açıklamıştır. Dijital bölünmenin nedeninin, internetin küresel anlamda hızla ve düzensiz yayılımından hareketle, internet erişimine sahip olanlar ile olmayanlar arasındaki internet eşitsizliğinin olduğunu ileri sürmüştür. Küresel anlamda internet eşitsizliğini gelişmiş olan ülkelere kıyasla gelişmekte olan ülkelerin bireysel internet kullanım seviyelerinin düşük olmasıyla açıklamıştır. Dünya nüfusunun çoğunluğunun gelişmekte olan ülkelerde yaşayan insanlardan oluştuğu düşünüldüğünde yeni kullanıcıların gelişmekte olan ülkelerdeki insanların olacağı kitapta yer alan gelecek öngörülerini arasındadır. Diğer taraftan Castells, dijital bölünmenin internet bağlantı sayısı ile değil hem bağlantı hem de bağlantı eksikliğinin sonuçlarıyla birlikte ölçülmesi gerektiğini belirtmiştir. İnternet olmadan gelişmenin hiçbir şekilde mümkün olamayacağını altını çizmiştir. Bu açıdan internet bilgi gücünü, bilgi üretimini ve ağ kapasitesini tüm faaliyet alanlarında dağıtan teknolojik bir araç ve organizasyon şekli olarak ifade edilmiştir. Yazar, gelişmekte olan ülkelerin de bu ağa sıkışmış durumda olduğunu belirtmiştir ve internet olmadan oluşacak gelişmeyi endüstri devrindeki elektriksiz sanayileşmeye eş değer tutmuştur. Diğer bir ifade ile Castells'e göre, internet tabanlı ekonomi ve yönetim sistemi olmadan gelişme mümkün olmamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin de internetin hızına uyum

sağlama yeteneklerini geliştirmesi gerekmektedir.

Eserin sonuç bölümünde ise ağ toplumunun zorlu yanlarından bahsedilmiştir. Castells, İnternet Galaksisi'ni yeni bir iletişim ortamı olarak tanımlamıştır. Buna göre iletişimin insan faaliyetlerinin özü olması ve internetin de toplumsal yaşamın tüm alanlarına yayılmasıyla bir değişim söz konusu olmaktadır. Castells'e göre, yeni bir sosyal form olarak ağ toplumu çeşitli şekillerde tarihe, kültüre ve kurumlara bağlı olarak insan yaşamında ortaya çıkmaktadır. Bu dönüşümün olumlu yanları olduğu kadar olumsuz yanlarının da üzerinde durulması gereken önemli bir konu olduğu sonuç bölümünde ifade edilmiştir:

Castells'e göre, birinci olumsuzluk özgürlüğün kendisidir. Bu olumsuzluk Castells tarafından internet ağlarının her şey için gerekli olan küresel, ücretsiz iletişim sağlarken, ağ altyapısının sahiplenebilir, erişimi kontrol edilebilir, kullanımı ticari, ideolojik ve politik çıkarlara hizmet edebilir yapısıyla açıklanmıştır.

İkinci zorluk, ağlardan dışlanmadır. Ağlardan dışlanma küresel bir ekonomide internet tabanlı ağlara bağlı olmanın en önemli şeylerden biri olduğu düşünüldüğünde bu imkâna sahip olmayan kişilerin yaşadığı dezavantajları ifade etmektedir.

Üçüncü büyük zorluk ise eğitimidir. Castells'e göre, gelişen internet tabanlı teknolojilerin yeni eğitim süreçlerini de beraberinde getirmesi gerekmektedir. Bu teknoloji doğrultusunda eğitimde, etkileşim, kişiselleştirme, özerk öğrenme ve düşünme kapasitesinin geliştirilmesine yönelik bir eğitim modeline ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.

Dördüncü zorluk, yeni ekonomi modeli için kurumsal düzenlemelerde yeni esnek düzenlemelere geçilmesi gereksinimidir.

Beşinci zorluk, çevresel bozulmadır. Ağ destekli ekonomi para kazanma fırsatları için doğal kaynakların hızla sömürülmesi ve çevreye olan tahribatın artmasına neden olmaktadır. Bu noktada bu sanayi, üretim ve tüketim modeli sürdürülebilir değildir.

Altıncı ve Castells'in en önemlisi olarak gördüğü zorluk, teknolojik aşırı gelişmişlik ile kurumsal, sosyal yetersiz gelişim arasındaki çelişkidir. Bu noktada insanlığın en büyük ve en eski korkusu olan yaratılan teknolojik canavarlar korkusunun devreye girdiği ve özellikle genetik mühendisliğinde bu korku ile karşılaşıldığı ileri sürülmüştür. Bu bağlamda mikroelektronik ve biyoloji arasındaki yakınsama, her yerde bulunan sensörler ve nanoteknolojinin gelişimi göz önüne alındığında bu teknolojilerin insanlığın en büyük zorluğu oluşturacağı öngörüsünde bulunulmuştur. Castells eserini "Eğer ağlar sizin umrunuzda değilse bile, siz ağların umrundasınız. Bir toplum içinde yaşamak istediğiniz sürece, ağ toplumu ile başa çıkmak durumundasınız. Çünkü biz İnternet Galaksisi'nde yaşıyoruz" sözleriyle tamamlamıştır.

Sonuç olarak bu kitap incelemesi ile internet teknolojisi ile Castells'in ağ toplumu kuramına dair görüşlerinin oluşmasında rol oynayan faktörler gö-

rülmüştür. Castells'in genel anlamda düşünceleri, internetin toplumsal yapıyı olumlu yönde etkileyeceği, yaşamın bir uzantısı olacağı ve ağ toplumunu küresel boyutlara taşıyacağı, iş ortamı ve çalışma koşulları açısından yenilikler getireceği yönündedir. Bunun yanında Castells, internetin sadece olumlu olmadığını, birtakım zorlukları da bulunduğunu belirtmiştir. Bu noktada internet teknolojisinin yalnızca olumlu taraflarını değil; aynı zamanda olumsuz taraflarını da göz önünde bulundurmıştır. Bu durum Castells'in interneti tüm boyutlarıyla ele aldığını göstermektedir. Tüm bunlar değerlendirildiğinde Castells'in belirttiği gibi günümüzde de internetin erişim kolaylığıyla, sosyal hayat, iş yaşamı, günlük hayat, eğitim olmak üzere birçok olumlu yönü bulunmaktadır. Ancak bu teknolojiyi yalnızca olumlu olarak görmek oldukça sığ bir düşünce olacaktır. Çünkü internet tabanlı teknolojinin yayılımı bireyin mahremiyeti, kontrol mekanizmalarının artması, çeşitli güvenlik sorunları gibi konuları da beraberinde getirmektedir. Ancak internet tabanlı teknolojiler etrafımızda olduğu sürece onlardan kaçmak da mümkün değildir. Görülmektedir ki, bu yeni teknolojileri tamamen reddetmek yerine yeni medya okuryazarlığı açısından gelişim göstermek ve yeni medya okuryazarlığına sahip gelecek nesiller yetiştirmek oldukça önem teşkil etmektedir.

Kaynakça

- Castells, M. (2013a). *Ağ toplumunun yükselişi / Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür-Cilt 1* (E. Kılıç, çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- (2013b). *Bin yılın sonu / Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür-Cilt 3* (E. Kılıç, çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- (2013c). *Kimliğin gücü / Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür-Cilt 2* (E. Kılıç, çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- (2020). *İnternet galaksisi-İnternet, iş dünyası ve toplum üzerine düşünceler* (T. Asrak Hasdemir, çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- McLuhan, M. (2020). *Gutenberg galaksisi-Tipografik insanın oluşumu* (G. Ç. Güven, çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.
Financial support: No funding was received for this study.